

ХАЛҚ ПЕДАГОГИКАСИ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ТИЗИМИДАГИ ЯНГИ ЙЎРИҚНОМАЛАРНИНГ АСОСИЙ МАНБАИДИР

ЖДПИ катта ўқитувчиси Санакулова.Зилола.Абдухакимовна.

АННАТАЦИЯ

Ушбу мақолада миллий кадрларимизни ўзида акс эттирган истиклол мафкурасини ёшлар онгига сингдиришда ўзимизга хос миллий хусусиятларимизни унутмаслигимиз зарурлиги таъкидланди. Таълим-тарбия тизимининг мазмунида халқнинг турмуш тарзи, миллий анъаналари ва урф-одатлари ифода этилган.

Калит сўзлар: халқ педагогикаси, таълим, тарбия, тизим, миллий кадрлар, миллатнинг тили, дини, урф-одатлар, анъаналар, байрамлар, ўзаро мулоқот, муомала, умуминсоний кадрлар.

НАРОДНАЯ ПЕДАГОГИКА ЯВЛЯЕТСЯ ОСНОВНЫМ ИСТОЧНИКОМ НОВЫХ КНИГ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

АННАТАЦИЯ

В данной статье подчеркивалась необходимость не забывать о своих национальных особенностях при внедрении в сознание молодежи идеологии независимости, отражающей наши национальные ценности. В содержании системы образования и воспитания выражается образ жизни народа, национальные традиции и обычаи.

Ключевые слова: народная педагогика, образование, воспитание, система, национальная ценность, язык нации, религия, обычаи, традиции, праздники, взаимодействие, обращение, общечеловеческая ценность.

FOLK PEDAGOGY IS THE MAIN SOURCE OF NEW BOOKS IN THE EDUCATION SYSTEM ANNATATION

This article emphasized the need not to forget about their national characteristics when introducing the ideology of independence into the minds of young people, reflecting our national values. The content of the system of education and upbringing expresses the way of life of the people, national traditions

Key words: folk pedagogy, education, upbringing, system, national value, language of the nation, religion, customs, traditions, holidays, interaction, appeal, universal value.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон фармони билан тасдиқланган «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси»нинг «Ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш» номли бандида «Жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожлаган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуқтаи назарга эга ёшларни тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш

ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш» йўналиши белгиланган. Бу борада Ўзбекистоннинг тараққий этиш тамойиллари белгиланди, миллий истиқлол, ватанпарварлик, маънавият мафкурасини ёшлар онгига сингдириш масаласи кун тартибига кўйилди. Бу эса ёшларга чуқур назарий ва амалий билим беришни, давр талабига жавоб бера оладиган ижодкор, ташаббускор, мустақил фикрловчи шахсларни етказишни, халқимизнинг кадриятларини тиклашни, улардан унумли фойдаланишни талаб қилмоқда. «Таълим тўғрисида»ги қонунда: «Ўзбек халқининг миллий, тарихий ва маданий анъаналари, маънавий тажрибаси таълим ва тарбия тизимига узвий киритилиши зарур», — деб алоҳида таъкидланди. Таълим-тарбия тизимининг мазмуни, йўналишлари, уларни амалга оширишнинг шакл ва усуллари халқнинг турмуш тарзидан, миллий анъаналари ва урф-одатларидан келиб чиқади. Чунки тарбия тизимининг яратувчиси, ижодкори ҳам, уни кейинги авлодга етказувчи ҳам халқдир. Собиқ тузум даврининг халқимизни ўз миллий ва маънавий бойликларидан маҳрум қилди. Ўзбек халқининг неча боқий анъаналари, урф-одатлари ва уларни амалда қўллаш усуллариининг йўқолиб кетиш хавфи пайдо бўлди. Халқимиз ўз она тилини, маданиятини, тарихини, бой маънавиятини унутаяди. Халқ педагогикаси инкор этилди. Фақат истиқлол туфайлигина ўзбек халқ педагогикасини ўрганиш, тиклаш, амалиётда қўллаш имкониятига эга бўлдик. Мустақилликка эришгунимизча таълим-тарбия тизимига Европа педагогикасини асос қилиб олдик ва ўргандик. Таълим-тарбия соҳасидаги эндиги вазифамиз — Шарқ педагогикасини ўрганиш, шу соҳага эътибор қаратишдан иборатдир.

Миллий кадриятларимизни эъзозламай туриб, ўз миллий қиёфамизга эга бўла олмаимиз. Миллатимиз, халқимиз, давлатимизнинг эрки ва мустақиллигини сақлаб қололмаймиз. Зеро, миллий кадриятларимизга миллатнинг тили, дини, урф-одатлари, анъаналари, байрамлари, ўзаро мулоқот ва муомала шакллари киради. Шу билан бирга, ўзбек халқ педагогикаси умуминсоний ва миллий кадриятларнинг уйғунлигини таъминлаши, унинг тор миллий қобикда чегараланиб қолишининг олдини олишни тақозо этади.

Бундан ташқари, миллий кадриятларимизни ўзида акс эттирган истиқлол мафкурасини ёшлар онгига сингдиришда ўзимизга хос миллий хусусиятларимизни унутмаслигимиз керак. Бу миллий хусусиятларимиз оила, маҳалла, она юрт муқаддаслиги, ота-онага, Ватанга, катталарга ҳурмат, она тилига муҳаббат, аёлга эҳтиром, сабр-бардошлилик, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, меҳр-оқибат каби фазилатларимиздан иборатдир.

Шуни ифтихор билан қайд этмоқ керакки, илму фан аввал Шарқда тараққий этган. Дарҳақиқат олмон олими Херлернинг «Шарқ Европанинг муаллимидир» — деб эътироф этиши бежиз эмас.

Ҳақиқатан ҳам, ўзбек халқи таълим-тарбия соҳасида ўзига хос дорилфунун яратган халқдир. Ўзбек халқининг маданий мероси, миллий педагогикаси улкан бир денгиз. Энди бу денгиздан сув ичадиган, баҳраманд бўладиган вақт келди.

Халқ педагогикаси тарихан таркиб топган, болаларни халқнинг ижодий анъаналари руҳида тарбиялаш тажрибасидир.

Халқ педагогикаси халқимизнинг таълим-тарбия соҳасидаги энг яхши тажрибаларини ўрганади, бу эса бўлғуси педагогларни бевосита амалий фаолиятга тайёрлашга, таълим-тарбия тизимини миллий руҳ билан суғоришга ёрдам беради. Зеро, ўзбек миллий анъаналарини, урф-одатларини ҳар томонлама ўрганиш, тадқиқ қилиш, талабаларга уларнинг мазмуни ва тарбиявий хусусиятларини тушунтириш, улардан илмий-методик жиҳатдан тўғри фойдаланиш, талабаларда, ўқитувчиларда, жамоатчиликда халқ кадриятларига қизиқиш уйғотиш, улар асосида кишиларнинг маданий, ахлоқий, жисмоний, маънавий даражасини юқори савияга кўтариш каби бугунги куннинг долзарб муаммоларини ҳал этишда ҳам халқ педагогикаси муҳим рол ўйнайди.

Халқ педагогикаси фанининг асосий мақсади — халқимизнинг узок ва яқин ўтмишдаги педагогик қарашларини, миллий таълимга оид анъаналарини, кадриятларини ўрганиш, уни ҳаётга татбиқ этиш, таълим-тарбия жараёнида қўллашдир.

Халқ педагогикаси фанининг вазифаси — халқимизнинг турмуши, маданияти, руҳий хусусиятлари билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, ўзига хос тарбия тизимини вужудга келтиришга, мустақиллигимизни мустаҳкамлашга, ўзлигимизни англашга, истиқлол мафқурасини ҳаётга тез ва кенг ёйишга, уларни ёшлар онгига сингдиришга ёрдам беришдан иборатдир.

Халқ педагогикасининг бугунги кундаги яна бир вазифаси — миллий кадриятларни умуминсоний кадриятлар билан уйғунлаштириб, халқ педагогикаси анъаналарини таълим-тарбия соҳасига татбиқ этиш, унинг энг яхши томонларидан унумли фойдаланишдир.

Халқ педагогикаси бой илмий-педагогик манбаларга эга. А.К.Мунавваров, К.Ҳошимов, И. Жабборов, И., М.Мўминов, Г.А.Ҳидоятлов, С.Х.Темурова, З.М.Миртурсунов, Б.А.Қодиров, О.М.Мусурмонова, М.Шербоев, М.Саттор, Т.Жавлиев, М.Очилов, Р.Усмонов, М.Т.Тўлабоев, У.Маҳкамов каби кўпгина олимларимиз томонидан яратилган илмий-педагогик адабиётлар халқ педагогикаси курсини ўтишда муҳим манба саналади. Айниқса, «Ўзбек педагогикаси антологияси», «Педагогика тарихи», «Педагогика» каби дарслик ва қўлланмалардан асосий манба сифатида фойдаланганимизни алоҳида эътироф этамиз. Шунинг алоҳида таъкидлаш лозимки, халқ педагогикаси жуда кўп қиррали бўлиб, махсус ўрганишни талаб этади. Ўзбек халқ педагогикаси мазмунан бойиб, мукаммаллашиб боришида илм-фаннинг бошқа соҳалари, яъни мумтоз адабиёт, санъат, мусиқа, халқ оғзаки ижоди, қадршунослик, одатшунослик, руҳшунослик каби соҳалар заминидан шаклланиб, улар билан бевосита алоқада бўлади, энг яхши намуналарини ўзига қабул қилиб олади.

Ўзбек халқ педагогикасини ўқитиш жараёнида ўқитишнинг янги ноанъанавий, интерфаол усулларидан кенг фойдаланиш назарда тутилган. Аввало, маърузаларнинг муаммоли шакллари, талабалар билан фикрий ҳамкорлик, амалий машғулотларда эса давра суҳбати, баҳс, мунозара,

учрашув, экскурсиялар уюштириш, интервью олиш, дебат ўтказиш, даре жараёнининг самарадорлигини оширувчи турли таълимий усуллар: «аклий хужум», «кластер», диаграмма венна, синквейн, қутича усуллари қўллаш, уч босқичли модели дарс ташкил этиш яхши натижалар беради. Бу предметни ўқитишнинг ўзига хос яна бир муҳим хусусияти — ўқитилаётган ва ўтказилаётган тарбиявий мавзу ва тадбирларни бевосита халқимиз ҳаёти, тажрибаси ҳамда юртимиз табиати, этнографик ва ҳудудий хусусиятлари билан боғлаш мумкин. Бундан ташқари, халқ педагогикаси курси талабаларга педагогика тарихидан ва педагогика фанидан олган билимларини мукамаллаштиришни, миллий тарбия тизимининг хусусиятларини билишни, халқ қадриятларининг ғоя ва мазмунини чуқур англашни, умуминсоний қадриятлардан миллий қадриятларнинг фарқини ажрата билишни, халқ анъаналаридан, урф-одатларидан фойдаланишнинг йўли ва усулларини ўргатади, педагогикадан курс иши, рефератлар, ёзма ишлар ва диплом ишларининг мавзусини танлашга ёрдам беради. Ўқув-тарбия ишлари жараёнида халқ қадриятларидан ижодкорона фойдаланиш педагогика фанини халқ ҳаёти, турмуш тарзи билан жипслаштиради, жамоатчилик, ота-оналар ва мактаб ўртасидаги алоқани янада кучайтиради, миллийликни тарбиялайди. Халқ педагогикасидан дарсликлар, ўқув қўлланмалар яратилиши, илмий-назарий конференциялар, анжуманлар ташкил этилиши керак.

Тарихдан маълумки, XX асрнинг 20-йилларида Туркистон парчаланиши оқибатида миллий маданият, миллий тарбия йўли тўсила бошланди. Мактабларда дунё фанини ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшган ўзбек фани ва маданиятининг, педагогикасининг асосчилари, мусулмон оламининг улуғ зотлари фаолияти эмас, балки ўзбек халқи камолотига, тараққиётига алоқаси бўлмаган шахслар фаолияти ўргатилди. Мусулмон дунёсининг муқаддас китоби Қуръони карим, Муҳаммад алайҳиссалом ҳадислари таъқиб остига олинди, йўқотишга уринилди. Натижада ўзбек халқи миллий ахлоқ-одоб ва тарбия анъаналаридан маҳрум бўла бошлади. Бу ўз навбатида ўзбек маданияти, шу жумладан, педагогика фани ривожланишига салбий таъсир кўрсатди.

1991 йилга келиб, Ўзбекистон халқи мустақилликка эришиб, ўз Қомусига эга бўлгач, педагогика фанига ҳам янгича ёндашиш имконияти туғилди. Халқимизнинг узок ўтмишда яратган ноёб дурдоналари — мифлар, афсоналар, эртак, дostonлар, мақол ва топишмокдар, қўшиқлар, диний ақидалар, тош битиклар, буюк адиблар, алломаларнинг ижодий мероси, халқимизнинг миллий анъаналари, удумлари, маросимларида сақланиб қолган. Буларни ўрганиш педагогика фанининг ривожланишига, миллий характерга эга бўлишига имкон беради. Педагогика фани халқ педагогикаси анъаналарига суянган ҳолда турли педагогик назарияларни, таълим-тарбиянинг мазмуни, методларини ўргатади. Ўтмишдаги таълим-тарбия тизимидаги илғор ва ижобий фикрларнинг ҳаммасидан ижодий фойдаланади. Педагогика ижтимоий фан. У таълим-тарбиянинг барча масалаларига ва муаммоларига давр талаби асосида ёндашади. Ижтимоий тараққиётнинг турли босқичларида халқимизнинг тарбия назарияси ва амалиёти бўйича

тўплаган тажрибаларини, гўзал намуналарини, ҳаётий сабоқларини амалда татбиқ этади.

Педагогика фани ўтмиш таълим-тарбия соҳасидаги энг яхши тажрибаларни ўргатади, бу эса бўлғуси педагогларни бевосита амалий фаолиятга тайёрлайди, таълим-тарбия тизимини миллий руҳ билан суғоришга ёрдам беради. Чунки халқимизнинг ўтмишда тарбиялаш ва ўқитиш назарияси қандай бўлганлигини, ҳар бир даврда қандай тараққий этганини билмай туриб, ёшларни ҳар томонлама комил инсон этиб тарбиялаш масалаларини илмий равишда ҳал қилиб бўлмайди.

Ўзбек халқи таълим-тарбия соҳасида ўзига хос дорилфунун яратган. Ҳатто ҳозирги ўзбек халқи яшаб турган заминда зардуштийлик дини кенг ёйилган даврда ҳам илғор педагогик мафкура ҳукм сурган. Бу зардуштийлик динининг муқаддас китоби «Авесто»да ҳам ўз ифодасини топган. Бирок исломгача бўлга» тарбияшунослик, илм-фан, адабиёт, маданият бизгача етиб келмаган. Чунки араб истилочилари томонидан барча манбалар, асарлар ёқиб юборилган. Исломгача ва исломдан кейинги педагогик қарашларни, миллий таълимга оид анъаналарни, кадриятларни — халқ педагогикасини ўрганиш, уни ҳаётга татбиқ этиш, таълим-тарбия жараёнида қўллаш — бугуннинг муҳим, долзарб вазифасидир.

Маориф тизимининг, биз педагогларнинг ҳозирги кундаги вазифамиз — миллий кадриятлар, халқ педагогикаси анъаналарини замон талаблари билан уйғунлаштирган ҳолда таълим-тарбия соҳасига татбиқ этиш, энг яхши томонларидан унумли фойдаланишдир. Биринчи навбатда ўз педагогикамизни — ўзбекона, лекин замон билан ҳамнафас, ҳамоҳанг таълим-тарбия усулларини яратмоғимиз керак. Бунинг учун ўтмишда унутилган улкан сарчашмалар — халқ педагогикасини пухта, атрофлича ўрганмоғимиз ва уни бугунги кун педагогикасига асос қилиб олмоғимиз лозим. Ўзбек халқи нафақат илму фан, маданият соҳасида, балки ахлоқ-одобга оид қарашлари, педагогика фанлари бўйича ўрнатилган бўларли сермазмун хазина — манбага эга.

Дарҳақиқат, бугунги кунда таълим-тарбия тизимида берилаётган тарбиянинг бош мақсади — ёшлар он гига миллий мафкурани сингдириш бўлса, миллий мафкуранинг асосий моҳияти эса, халқ педагогикасининг мазмунини ташкил этувчи халқимизнинг азалий анъаналарига, удумларига, тилига, динига мўъоялар асосида ёшлар онгига келажакка ишонч, меҳр-оқибат, инсоф, сабр-тоқат, адолат, маърифат туйғуларини сингдиришдан иборат. Зотан, халқни эзгуликка чорловчи, уни жипслаштирувчи, уюштирувчи бундай асосий мўъоялар ва туйғуларнинг илдизи миллий анъаналаримиз, миллий кадриятларимизга бориб тақалади. Масалан, миллий мафкурамиз ҳам худди ана шу кадриятлар, одатлар, яъни халқ педагогикаси заминиде шаклланади. Нафақат миллий мафкурамиз, балки Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳам миллий ва умуминсоний кадриятларга асосланади, улуғ боболаримизнинг ўлмас меросидан озикданади. Шунинг учун ҳам Қомусимизда ҳар бир фуқаро Ўзбекистон халқининг тарихий,

маънавий ва маданий меросини авайлаб-асрашга мажбур эканлиги алоҳида таъкидланади.

Фикримизнинг исботи сифатида Ўзбекистан Республикаси Конституциясига назар ташлайлик: «Фуқаролар Ўзбекистан халқининг тарихий, маънавий меросини авайлаб-асрашга мажбурдирлар. Маданият ёдгорликлари давлат муҳофазасидадир». (49-модда).

«Фуқаролар атроф табиий муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга мажбурдирлар» (50-модда).

Ўзбекистон Республикаси Конституциясини пухта ўрганиш асосан таълим-тарбия муассасаларидан бошланади, яъни ўқувчиларда фуқаролик тарбияси шакллантирилади. Бунинг учун уларга ўтмиш меросимиз ва халқимизнинг минг йиллик қадриятлари асосида маълумотлар берилади. Фуқаролик тарбиясининг асосини миллат, халқ, уларнинг ҳаёт мазмунини ўрганиш орқали миллий ўзликни англашни қарор топтириш ташкил этади. Миллий мафқуранинг асосий мақсади айнан ана шу ўзликни англашдан иборатдир. Ўтмиш мутафаккирларининг қарашлари, бой маънавий мероси, ғоялари бугунги авлод учун дастуриламал вазифасини ўтайди. Алломалар, халқ қахрамонлари ҳаётини ўрганиш шахсининг инсон сифатида ким эканлигини англаб етишига ёрдам беради. Фуқаролик тарбияси негизида халқ ўғмиши, тарихини ўрганиш, миллий қадриятлар моҳиятини англашга йўналтирилган фаолиятга ўқувчиларни жалб этиш мақсади ётади. Ҳуқуқий тарбиянинг асосий мақсади — ёшларни жамият талабларига, давлатнинг қонун-қоидаларига, миллий урф-одатларимиз ва қадриятларимизга чуқур ҳурмат-эҳтиромли бўлишга ўргатиш. Ҳуқуқий тарбиянинг вазифаси эса, ҳуқуқ асосларини, Конституция ва қонунларимизнинг мазмун-моҳиятини, янги қонуний ҳужжатлар, ҳуқуқий меъёрларни кишиларнинг, биринчи навбатда, ёшларнинг онги, калбига сингдиришдан иборатдир. Халқимиз минг йиллик бой ҳуқуқ ва ҳуқуқий маданиятга эга. Ўтмишда барча ҳуқуқий муаммолар Қуръони карим ва Ҳадиси шариф асосида ҳал этилган. Ислом ҳуқуқшунослиги асосан Қуръони карим ва Ҳадиси шариф негизида шаклланган ва ёшларга шу асосда ҳуқуқий тарбия берилган.

Мустақил Республикаимизнинг таълим-тарбия соҳасида туб бурилиш ясаган «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг мазмуни ҳам миллий турмуш тарзимиз ва маънавий-ахлоқий анъаналаримиз билан ҳамнафасдир. Маърифат халқимиз, миллатимизнинг қонида бор. Анъанавий шарқона қарашларга кўра, маърифатлилик фақат билим ва малакагина эмас, балки маънавий ва гўзал ахлоқ дегани ҳамдир. Халқимиз билимли, комил инсон деганда ана шундай одамларни кўз олдига келтиради. «Таълим тўғрисида»ги қонун, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг ҳам асосий мақсади ҳар томонлама етук комил инсонни тарбиялашдир. Шунинг учун ҳар иккала меъёрий ҳужжатнинг моҳияти миллий тарихимиз ва ҳаётимиз билан боғланиб кетган.

Хулоса қилиб айтганда, ўзимизга хос ва мос бўлган, такрорланмас, буюк тарихимиз ва анъаналаримизга асосланиб замон талабларига жавоб бера оладиган Қонун ва Дастур яратилди. Юқоридаги мисолларнинг

хаммасидан келиб чиқадиган асосий хулоса шуки, бугунги кундаги миллий мафкурамиз, миллий ғояларимиз, барча йўриқномаларимизнинг замирида «Ўтмишсиз келажак йўқ» шиори ётади. Улуғ боболаримиз яратган барча моддий ва маънавий бойликлар, барча эзгу инсоний фазилатлар, ўзимизга хос урф-одатларимиз ва кадриятларимизни эъзозлаш давлатимиз томонидан қабул қилинаётган қонун ва меъёрий ҳужжатларимизнинг асосини ташкил этади. Бундай гўзал инсоний фазилатлар, одатлар ва кадриятларимизнинг хазинаси, манбаи халқ педагогикаси, яъни халқимизнинг ўз тарихига эга тарбия тажрибасидир. Таълим-тарбия соҳасида қабул қилинаётган барча давлат ҳужжатларида ана шу муносабатлар яққол кўзга ташланиб туради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. М.Ж. Мутолипова Халқ педагогикаси. (Ўқув қуланма). Тошкент, 2015 йил
2. «Ўқитувчи одоби» М.Очилов, Н.Очилова, Тошкент, 1997 йил.
3. И.А.Каримов, «Халқ сўзи» газетаси, 1995 йил, 24 февраль.
4. Ж.Ҳасанбоев Ва бошқалар. Педагогика (Ўқув қуланма). Тошкент — 2006 йил, 3-бет.
5. У.И. Зокирова. Using the views of eastern thinkers in the spiritual and moral education of future teachers “Journal on Banking&InsuranceResearch” May 2020, Issue 3
4. Н.И. Байтураева. Developing the creative competence of future primary school teacher as a social problem. International Virtual Conference On Innovative Thoughts, Research Ideas and Inventions in Sciences Hosted from Newyork, USA <http://euroasiaconference.com> January 20th. 2021